

Muudatusi ja arenguid Tartu Ülikooli raamatukogu kogude arenduse valdkonnas aastatel 2010–2021

Kristhel Haak

kogude arenduse osakonna juhataja
alates 1.09.2020

Kertu Uri

kogude arenduse osakonna juhataja
kuni 31.08.2020

Kogude arenduse valdkonna tegevust mõjutab esmajoones raamatuostusumma suurus. Summa suurus või väiksus määrab mänguruumi ja mahud, mille piires tuleb tegutseda. Kogud, olgu siis elektroonilised või paberkandjal, on raamatukogu tegevuse aluseks. Järjepidevalt ning läbimõeldult komplekteeritud kogudele toetub ülikooli õppe- ja teadustöö, raamatukogu lugejateenindus ja nende põhjal on võimalik läbi viia mahukaid digiteerimisprojekte.

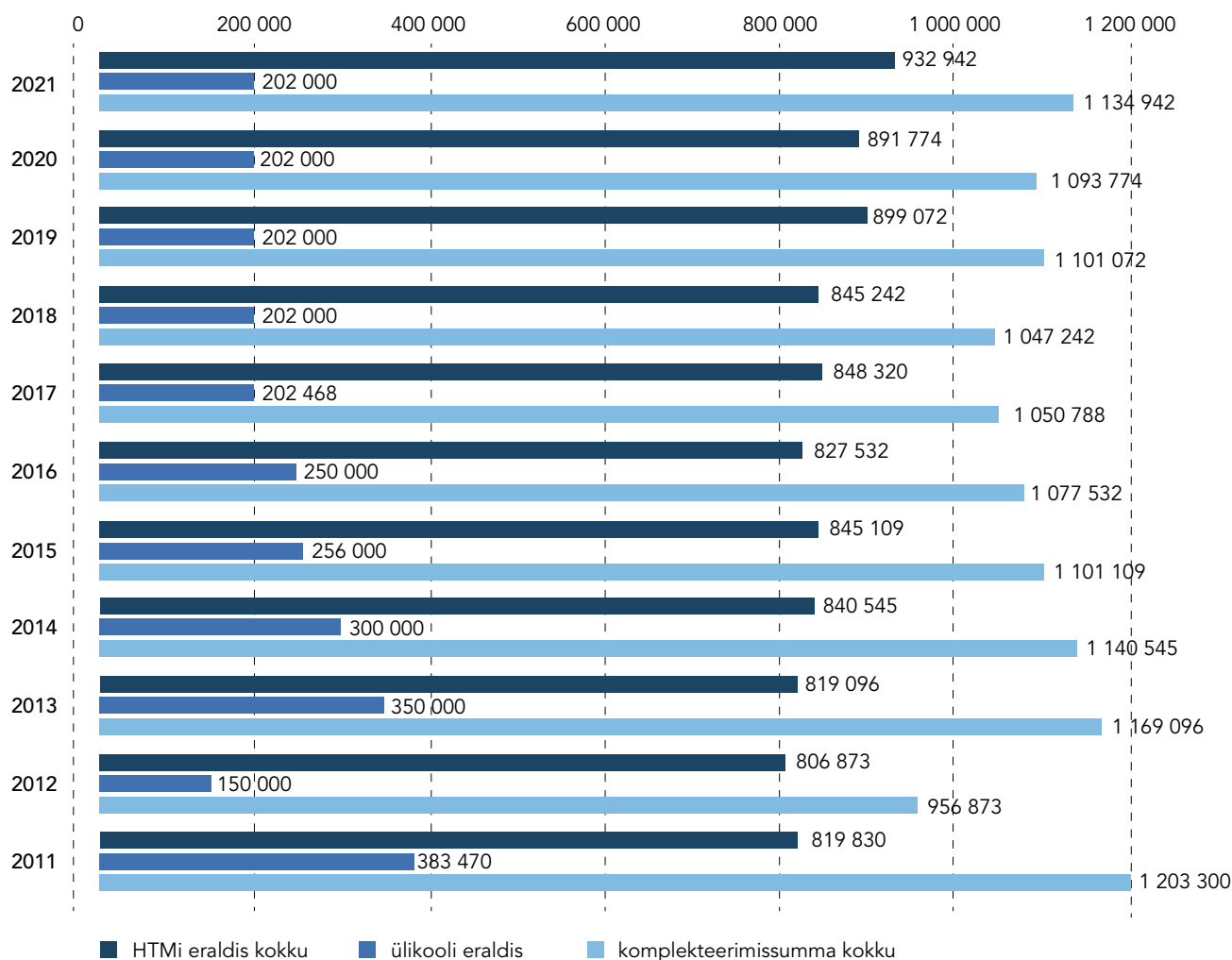
Raamatuostusumma dünaamika

Uute erialade lisandumine, ingliskeelsete õppekavade avamine, rahvusvahelistumine ja uued teadusteemad vajaksid raamatuostusummat, mille dünaamika oleks ajas tõusvas joones. Paraku see nii ei ole olnud (vt tabel lk 38). Nagu numbritest näha, on Haridus- ja Teadusministeeriumi panus olnud stabiilne ja pisut tõusujoones. Seda ei saa aga kahjuks öelda ülikoolipoolse panuse kohta.

Summa on olnud languses ja ei ole 2021. aastaks jõudnud 2011. aasta tasemele. Samas on toimunud väljaannete pidev kallinemine, andmebaasidele ja teistele e-väljaannetele on lisandunud käibemaks, oma mõju on jätnud inflatsioon. Seetõttu on raamatukogu olukorras, kus teadus- ja õppetöö läbiviimiseks vajalikke väljaandeid saab järjest vähem osta. Vaadeldava perioodi jooksul on tulnud loobuda mitmete teadusajakirjade ja andmebaaside tellimisest (e-raamatute andmebaasist Oxford Scholarship Online, juurdepääsu tellimisest andmebaasile Encyclopaedia Britannica).

Aga on ka teistsuguseid näiteid. 2010. aastal toimus TÜ raamatupoe omanikuvahetus (TÜ raamatupood ja kaubamärk müüdi raamatukauplusele Krisostomus). Selle protsessi raames sai raamatukogu sihtsuunitlusega lisarahastuse, mis võimaldas osta 500 000 krooni väärtuses raamatuid. 2012. aastal sai raamatukogu esmakordselt ja ootamatult raha testamendi alusel. Evi Riihelä testamendi järgi anti TÜ raamatukogule arstiteaduslike raamatute

Raamatuostusummad 2010–2021

Parema ülevaate saamiseks on tabelis esitatud komplekteerimissummad eurodes.

ostmiseks 70 000 eurot. Raamatud said tänutäheks annetaja nimelise templi ja raamatukogu tänuseinale pandi raamatukogu poolt annetaja auks tahvel. Koostööleping raamatukauplusega Krisostomus ja läbirääkimised kirjastuse Ilmamaa ja Rahva Raamatuga on taganud raamatukogule soodsad hankimistingimused. Pingelise eelarve juures on sellised asjad olulised.

2016. aasta 1. jaanuarist muutus ülikooli struktuur ja see tähendas, et regionaalsed kolledžid liikusid valdkondade alla. Seni tellisid kolledžid kõik vajaminevad ajakirjad (v.a need e-väljaanded, mis olid TÜ arvutivõrgus kättesaadavad) ja raamatud ise

oma vahenditest. See lisas raamatuostusummale täiendava koormuse.

Muutunud struktuuri ja rahanappuse tõttu analüüsiti 2016. aastal nii tellitava teadusinformatsiooni (andmebaasid, teadusajakirjad) kasutamist kui ka rahade jagamise põhimõtteid. Raamatukogu raamatuostusumma jagamise põhimõtteid arutas ka rektoraat. Ja peeti otstarbekaks, et valdkondadele komplekteerimisettepanekute tegemiseks eraldatava raha jagamise osakaal arvestatakse edaspidi vastavalt valdkonna panusele üldfondi (seni lähtuti teaduskonna eelarve osakaalust ülikooli eelarves). Rektoraat aktsepteeris raamatukogu

poolt seni kasutatud praktikat ja raamatuostussumma jaotamispõhimõtteid. Juba enne analüüsi oli selge, et ega jaotuspõhimõtete muutmine raha juurde anna, küll aga loobuti kasutusstatistikat arvestades taas mitmetest teadusajakirjadest.

Ülikooli rahandusosakond täpsustas 2019. aasta jaanuaris käibemaksuseadust ja seal kasutatavat määratlust „muud teavikud“. Küsimuse all oli, kas nn „muude teavikute“ alla kuuluvad e-raamatud, e-ajakirjad, andmebaasid, mille tähtajalisel soetamisel on ülikoolile tagatud elektrooniline ligipääs infole, ent millega ei kaasne füüsilist andmekandjat. Varasemad pöördumised olid andnud vastuse, et kuuluvad, nüüd aga oli Maksu- ja Tolliameti seisukoht, et ligipääs väljaandele või andmebaasile on intellektuaalse omandi kasutada andmine, mis on käsitletav teenusena, mille soetamisel tuleb käibemaksu maksta. Seaduse tõlgenduse muutus tõi raamatukogule kaasa uued ja planeerimata kulud, sest 20% käibemaksu kõigile e-väljaannetele arvestati ka tagasiulatuvalt raamatu-kogu poolt 2018. aasta detsembris esitatud arvetelt.

Võimalusest ja vajadusest ühtlustada paber- ja e-väljaannete käibemaksu teavitati Haridus- ja Teadusministeeriumi ja Kultuuriministeeriumi ja 2020. aasta 1. maist muutusid käibemaksu arvestamise põhimõtted – e-ajakirjad ja e-raamatud maksustati edaspidi 9% käibemaksuga ja andmebaasid 20% käibemaksuga. Arvestades seda, et detsembrist 2018 rakendati 20% käibemaksu kõigile e-väljaannetele, tõi see seadusemuudatus kaasa mõningase leevenduse raamatuostusummale, sest e-ajakirjade ja e-raamatute tellimismaht ja summad, mis selleks kulutatakse, on suured. Aga loomulikult ei lahenda see olukorda. Õppe- ja teadustöö vajadustest lähtuvalt oleks vajalik raamatuostusumma stabiilne ja oluline tõus. Erinevate hankimisviiside rakendamine (nt palved kinkida raamatukogule raamatud) ja tellitavate väljaannete arvu vähendamine (seda just Eesti trükise osas) on ammendunud ja rohkem kokku tõmmata ei ole võimalik.

E-väljaannete eelistamine teadusinformatsiooni ostmisel

2010. aastal suurenes TÜ liikmeskonna huvi e-väljaannete kasutamise vastu. Seetõttu laiendati ülikooli soovil e-raamatute valikut. Osteti juurdepääs Oxford Scholarship Online'i tervele (seni oli ostetud juurdepääs mõne üksiku valdkonna e-raamatutele) kolleksioonile ja Ebrary e-raamatute kolleksioonile. 2011. aastal oli e-väljaannete maht juba nii palju kasvanud, et oli tekkinud vajadus ühisotsingu portaali järele, mis võimaldaks kasutajatel ostetud informatsiooni paremini leida. 2011. ja 2012. aastal analüüsisid erialainfospetsialistid koos andmebaaside peaspetsialisti Marika Meltsasega erinevate ühisotsingu portaalide võimalusi ning nende plusse ja miinuseid. Valik langes EBSCO Discovery ühisotsingu portaali kasuks, mis on 2012. aasta oktoobrist kasutajatele kättesaadav. Tõsiselt kaaluti ka e-kataloogi ESTER lisamist ühisotsinguportaali, aga see jäi esialgu ära. Põhjuseks võimaliku informüra teke ja kasutajate ootused.

Vaadeldaval perioodil otsustati ka mitmete e-raamatute pakettide kirjete (Oxford Scholarship Online, Access Medicine) laadimine e-kataloogi. Päriseks ostetud üksikud e-raamatud kataloogitakse alati e-kataloogis.

E-väljaannete eelistamine teadusinformatsiooni hankimisel on hoogustunud just vaadeldava perioodi vältel. Kui esmalt hindasid e-väljaandeid eelkõige loodus-, reaali- ja meditsiini valdkonna esindajad, siis aja edenedes jõudsid selleni ka sotsiaal- ja humanitaarteadlased. Seda mõjutas muidugi ka objektiivne aspekt – e-kujule jõudis kõigepealt just loodus- ja reaalteaduste- ja meditsiinalane teadusinformatsioon. Informatsiooni kiire kättesaamine on neis valdkondades hästi oluline ja seetõttu oli üleminek e-versioonile ja loobumine paberkandjast lihtne. Humanitaar- ja sotsiaalteadustes raskendas otsustamist ka ajakirjade e-arhiivide puudumine. Ajakirjade arhiivide ostmise on aastaid rahaliste võimaluste piiratus

tõttu probleemiks olnud. Juurdepääs on ostetud valikuliselt mõnele JSTORi e-ajakirjade arhiivi kollektsioonile.

E-ressursside puhul on raamatukogu eelistanud IP-põhist juurdepääsu ja vältinud võimalusel salasõnapõhiseid lahendusi. Et lihtsustada paroolidega e-ajakirjade kasutamist teeninduses, loodi 2014. aastal siseveebi keskkond paroolide hoidmiseks (Anne Kliimask koostöös IT-osakonnaga).

E-raamatute ostmine on ülalmainitud perioodi jooksul muutunud järjest olulisemaks ja õnneks on selles osas turg ka pisut muutunud. Kui varem pakkusid kirjastajad peamiselt e-raamatute pakette, siis praeguseks on võimalik paljude kirjastuste raamatuid osta ka ühekaupa (Cambridge University Press, Oxford University Press, Taylor & Francis). E-õpikuid on aga endiselt raske hankida.

Eesti e-väljaannete turg on turu väiksuse tõttu orienteeritud eelkõige eratarbijale ja raamatukogudel ei ole õnnestunud häid kokkuleppeid sõlmida. ELNET Konsortsiumi raames moodustati kirjastajatega läbirääkimisteks 2011. aastal e-raamatu töögrupp. Läbirääkimised Postimehe ja TEA kirjastusega andsid tulemusi ja alates 2011. aasta septembrist sai võimalikuks Postimehe lugemine TÜ arvutivõrgus ja detsembri lõpust avanes meie lugejatele ka TEA entsüklopeedia. 2019. aastal peeti ELNET Konsortsiumi eestvõttel Postimehega uusi läbirääkimisi, aga kahjuks ei viinud need läbirääkimised juurdepääsu ostmiseni ja seetõttu TÜ arvutivõrgus Postimeest enam lugeda ei saa. Põhjusteks eelkõige kõrge hind, kasutusstatistika puudumine ja Postimehe selge orienteeritus eratarbijatele. Üldistades iseloomustab sarnane lähenemine kõiki Eesti sisupakkujaid.

Riiklik käibemaksupoliitika (e-väljaannete 20% käibemaks) viis 2019. aastal selleni, et pragmaatilistel põhjustel hakati tellimisel eelistama pigem odavamat paber kandjat. Nii vähenes vahepeal e-teavikute osakaal hoolimata kasutusmugavusest ja raamatukogu poolt seatud sihtidest.

Kuivõrd rahalised võimalused e-väljaannete ostmiseks on olnud alati piiratud, on TÜ raamatukogu tegelenud aktiivselt ka avatud juurdepääsuga väljaannete teemaga. 2010. aasta 19. oktoobril avati avatud juurdepääsu veebivärv (Merit Burenkov), kuhu olid koondatud nii avatud juurdepääsu teemaga seotud regulatsioonid kui ka erinevad vabalt kättesaadavad infoallikad. Veebivärv avati avatud juurdepääsu nädala raames, millest TÜ raamatukogu võttis osa esimest korda. Järgnevatel aastatel kasvas avatud juurdepääsu teema kogude arenduse valdkonnast välja. TÜ raamatukogu spetsialistide koordineerimisel on TÜ raamatukogust saanud antud teema eestkõneleja Eestis ja partner Haridus- ja Teadusministeeriumile. Sooviga toetada avatud juurdepääsu poliitikat, osales TÜ raamatukogu 2014. aastal e-raamatute avatud juurdepääsu toetavas projektis „Knowledge Unlatched“. Projektis osales ligi 300 raamatukogu 24 riigist. Peale teistkordset osalemist otsustati finantsilistel põhjustel loobuda projektis osalemisest.

E-dissertatsioonide kogu suurendamiseks on pöördutud inimeste poole, kes on kaitsnud oma töö enne 2004. aastat, et publitseerida nende tööd Tartu Ülikooli DSpace'is. Nii näiteks andis 2014. aastal nõusoleku enda dissertatsiooni avaldamiseks DSpace'is 96 inimest (pöörduti 214 inimese poole). Õiguste küsimisega elektrooniliseks publitseerimiseks tegeleb raamatukogu pidevalt.

Arhiivkogu ja uus säilitus-eksemplari seadus

Eesti trükised on olnud TÜ raamatukogule olulised läbi aegade. Selleks, et erinevates kogudes olevaid trükiseid paremini hoida, hakati mõtlema arhiivkogu loomise peale. Esimeste praktiliste sammudena otsustati 2010. aastal, et arhiiv-eksemplare enam uudiskirjanduse näitusele välja ei panda ja trükiste paremaks hoidmiseks soetati teenindusosakonda lukustatav kapp. Võrguväljaannete sundeksemplaride lugemiseks teadustöö ja kunstiloome eesmärgil seati sisse autoriseeritud töökoht Rara lugemissaalis.

2011. aastal võeti vastu otsus (direktori korraldus 11.08.2011 nr 11RT) luua Eesti rahvusteaviku arhiivkogu. Üleminek dokumendis fikseeritud põhimõtetele toimus alates 2012. aasta 1. jaanuarist. Uue korra kohaselt suunati esimene raamatukokku saabunud eksemplar alati arhiivkogusse (varem oli esimene majja saabunud eksemplar kohalkasutus-eksemplar). Sellise töökorralduse eesmärk oli tagada Eesti trükise maksimaalselt täielik kogu. Uus säilituseksemplari seadus tõi kaasa vajaduse uuendada arhiivkogu põhimõtete dokumenti (direktori korraldus 30.03.2020, 4-1.6/RT/5). Töötati välja ka arhiiveksemplaride vormistamise ja eksponeerimise juhiseid. Kogu arhiiveksemplare puudutav töövoog korrastati ning alates 1. veebruarist 2020 seati sisse arhiivkogu kuraatori ametikoht.

2014. aastal kerkis tõsisemalt päevakorda sund-eksemplari seaduse muutmise teema. TÜ raamatukogu esindajaks seaduse väljatöötamise töögrupis oli kogude direktor Kristina Pai. Kultuuriministeerium oli moodustanud seaduse väljatöötamiseks töögrupi, aga tegelikult toetus kogu seaduse väljatöötamine Eesti Rahvusraamatukogu ettepanekutele ja analüüsidele. Teistelt raamatukogudelt küsiti küll arvamusi seaduse kohta, aga see oli täiesti formaalne protsess. Sisulist arutelu seaduse üle ei toimunud ja kogu protsess oli kallutatud. TÜ raamatukogu koostas kultuuriministeeriumile mitmeid kirju (aasta jooksul sai neid kokku kolm) ning 14. mail toimus uut seadust käsitlev kohtumine TÜ õppeprorektori, kultuuriministeeriumi (raamatukogunõunik ja asekancler) ja raamatukogu esindajate osavõtul, mis lõppes ministeeriumi ametnike kinnitusega, et sügisel toimub seaduse arutelu ja sellesse kaasatakse ka raamatukogud. Seda aga ei toimunud. 2015. aasta lõpul esitati seaduseelnõu Riigikogule, see võeti vastu ja uus seadus jõustus 1. jaanuaril 2017.

Uus seadus tõi kaasa säilituseksemplaride arvu vähenemise, mis tähendas meie raamatukogule edaspidi üht säilituseksemplari senise kahe asemel. Eesti Rahvusraamatukokku loodi säilituseksemplaride jaotuskeskus ja trükikodade ning kirjastajatega hakkas suhtlema vaid rahvusraamatukogu.

Uus tsentraliseeritud kord surus ülejäänud kolm säilituseksemplari saavat raamatukogu trükiste vastuvõtjate ja säilitajate passiivsesse rolli ning tõi paradoksaalselt kaasa olukorra, kus kogu Lõuna-Eesti trükikodade toodang sõidutatakse Tallinna ja siis kullerfirma vahendusel tagasi, mis rohepööret arvestades on väga kummaline lahendus. Viis aastat peale seaduse rakendumist võib öelda, et digifailide loovutamise protsess on käivitunud aeglaselt ja liiga sagedased on juhud, mil kirjastused eelistavad trükifaili loovutamise asemel saata pigem kaks pabereksemplari.

Probleemiks on osutunud, et teistel säilituseksemplari saavatel raamatukogudel puudub juurdepääs tiraažide puudutavale infole (seda õigust soovis TÜ raamatukogu endale ka seaduse muutmise protsessis). Nii tuleb iga nimetuse puhul kirjutada Eesti Rahvusraamatukogule, et välja selgitada, kas me pole säilituseksemplari saanud või ehk ei kuulu puuduv väljaanne, mida on võib-olla trükitud alla 50 eksemplari, säilituseksemplarina saatmisele. Niisuguste väljaannete maht on suhteliselt suur ja kuna ka vastused ei laeku alati kohe, siis võtab väljaselgitamine palju aega ja nõuab pidevat kirjavahetust, aga väikeses tiraažis ilmunud trükis võib selleks ajaks juba läbi müüdnud olla. On kahju, et seaduseandja ei arvestanud seadust tehes TÜ raamatukogu ettepanekuga, et trükiarvu puudutav info võiks kõigile säilituseksemplari raamatukogudele kättesaadav olla. Säilituseksemplaride jaotuskeskus ei ole kahjuks tegutsenud kõigi säilituseksemplare saavate raamatukogude huvides. Pidev kirjavahetus ja puuduvate eksemplaride nõutamine ei ole TÜ raamatukogu töömahtu vähendanud, nagu seaduse ettevalmistusfaasis prognoositi.

Seadusemuudatustest hoolimata käsitleme me oma arhiivkogu hoopis laiemana kui pelgalt riiklike alaliseks säilituseks mõeldud eksemplaride kogumit. Toetamiseks rahvusüliskoolis tehtavat teadustööd ostetakse vajadusel eksemplare ka arhiivkogusse. Peaaegu lõpule on jõunud juba varem raamatukogus arvele võetud raamatute hulgast ühe kõige paremini säilinud eksemplari eraldamine arhiivkogu tarbeks. Nii moodustub võimalikult täielik ja kõigile

uurijatele kohapeal kasutamiseks mõeldud terviklik rahvustrükiste arhiivkogu.

2020. aasta sügisel alustas tööd säilituseksemplari nõukoda. TÜ raamatukogu esindab nõukojas kogude arenduse osakonna juhataja Kristhel Haak.

(Välis)vahetus kui ülikooli teaduse tutvustamine

Välisvahetuse roll on olnud Tartu Ülikooli teaduse tutvustamine ja teiste ülikoolide väljaannete hankimine. E-väljaannete eelistamine, paberväljaannete kallinemine, postikulude pidev hinnatõus ja ka teiste raamatukogude kokkuhoiupoliitika on tinginud muutused selleski valdkonnas. 2012. aasta 10. märtsist lõpetati ära Eesti-sisene vahetus ja 2013. aasta 1. jaanuarist avatud juurdepääsuga väljaannete saatmine paber kandjal. Vahetuse kui ülikooli teaduse tutvustamise teema räägiti 2016. aastal läbi ka TÜ rektoraadiga. Hoolimata raamatuostusumma nappusest peeti seda tööloiku ülikooli poolt vajalikuks ja nii on välisvahetus jätkunud, kuigi vahetuspartnerite arv on vaadeldava perioodi ajal oluliselt vähenenud, ulatudes praegu 100 erineva teadusasutuse ja raamatukoguni üle maailma.

Kogude kirjeldamine

2013. aasta septembris leidis Haridus- ja Teadusministeerium võimaluse toetada finantsiliselt ELNET Konsortsiumi, et liita e-kataloogid ESTER Tallinn ja ESTER Tartu ühiseks veebikataloogiks. Ettevalmistustööd kataloogide liitmiseks hakkasid koheselt ja 2014. aasta 9. juulist alustati tööd ühises kataloogis.

Kataloogide liitmine puudutas kõiki raamatukogu töötajaid, aga eelkõige just kataloogijaid. Kataloogide liitmisprotsessi käigus korrastati koode, kirjelemente ja eraldi projektina veel ka normikirjeid. Seda kõike tehti selleks, et süsteemide liitmisheks oleks süsteemis võimalikult palju korrektseid kirjeid. Normikirjete korrastamise üheks eesmärgiks

oli ka ettevalmistus nimenormandmete andmebaasi (NABA) loomiseks. 2014. aasta sügisel hakkas ELNETi NABA töörühma tööd koordineerima Silja Tänavots. Normikirjete koostamise põhimõtetes suudeti kokku leppida (need põhimõtted kehtivad edaspidi ka artiklite andmebaasis), aga uue keskkonna funktsionaalsuses jäädi eriarvamusele ja nii külmutati normikirjete andmebaasi NABA kasutuselevõtt ja edasiarendus. Mõned aastad hiljem mindi üle rahvusvahelisele nimenormide andmebaasile VIAF.

Samaaegselt süsteemide korrastamisega toimusid arutelud „Ühiste kirjete kasutamise korra“ üle. Ühine infosüsteem asetas kõik raamatukogud uude olukorda. Kõige hellem teema oli seotud rahvusteavikute kirjetega, aga kokku tuli leppida samuti välisteavikute kirjete kasutamise kord. Arutelude tulemusena said ka teiste raamatukogude volitatud töötajad õiguse parandada rahvusteavikute kirjeid. Süsteemide liitmine eeldas muutusi ka eksemplari- ja tellimuskirjete koodide osas. Uued koodid võeti kasutusele 2014. aasta 1. juulist.

Koostöös rahvusraamatukoguga parandati süstemaatiliselt rahvustrükiste kirjeid. Loomulikult on korrastatud väga palju ka võõrkeelsete välis-trükiste kirjeid, aga seda tööd tehakse vastavalt vajadusele, see tähendab, kui mõni kirje tööprotsessis ette satub. 2015. aasta sügisest tegeleb osakond regulaarselt retrokataloogimisega ja selle töövoos eesmärk on olnud kataloogida kõik peale 1945. aastat ilmunud väljaanded. Retrokataloogimisse tulevad väljaanded peale laenutamist või kogude korrastamise käigus. Et retrokataloogimist hoogustada, alustas kogude arenduse osakond 2020. aasta 1. oktoobril, koostöös teenindusosakonna ja käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnaga, taas süstemaatilist retrokataloogimist ning perioodika kogu sisulist läbivaatamist. Raamatute kataloogimise eesmärgiks oli kõige kasutatavamate vanaraamatu kogude (ajalugu, kirjandusteadus, usuteadus, filosoofia) kirjeldamine e-kataloogis. 2021. aasta sügiseks lõpetati filosoofia-alaste raamatute kataloogimine, edasi töötatakse Soome ja Rootsi kogude ning ajalooraamatute kallal.

Suurt heameelt teeb see, et pärast aastakümneid kestnud vaikelu algas 2020. aasta sügisel taas töö seni kataloogimata seisnud heebreakeelsete raamatutega. Tartu Ülikooli usuteaduskonna lektori Anu Põldsami, mitmete teaduskonna tudengite, kataloogija Piret Ladva ja raamatukogu IT-osakonna digiteerijate töö tulemusena tekivad e-kataloogi heebreakeelsete raamatute kirjed ning repositooriumisse digifailid.

Vaadeldava perioodi vältel on kataloogimises ja kataloogijate töös toimunud väga palju olulisi muudatusi. Kataloogijate tööprotsessi on lisandunud kohaviidastamine (alates 2013), märksõnastamine ja liigitamine (alates 2014). Töö ühises andmebaasis tõi kaasa vajaduse järgida täpselt ühiste kirjete kasutamist (seda just rahvusteavikute osas). Kirjete tõmbamine on muutunud igapäevaseks ja tõmmatud kirjete redigeerimine minimaalseks. Muutunud on normikirjete koostamise juhendid ja üle on mindud uuele kataloogimisstandardile RDA.

Suuremaid raamatuannetusi

Kümnendi raamatuannetusi iseloomustades on raamatukogule annetatud trükiste hulgas olnud märkimisväärselt suur osakaal erinevate ülikooli üksuste poolt meile saadetud väljaannetel. Ümberstruktureerimiste, kolimiste või remontidega seotult on raamatukogu saanud annetusi geograafia osakonna raamatukogust, kunstiajaloo ja üldajaloo õppetoolide raamatukogust, saksa filoloogia raamatukogust, soome-ugri õppetoolist, zooloogia ja botaanika instituudist, sotsiaalteaduskonna raamatukogust, füüsika instituudi raamatukogust, botaanika ja ökoloogia instituudist, haridusteaduskonna raamatukogust, luridicumi raamatukogust, farmakoloogia ja kohtumeditiini instituudist. Nii on raamatukokku jõudnud ammu ilmunud teaduskirjandust, nii monograafiaid kui ka perioodilisi nimetusi, aga ka erinevate perioodide üliõpilastöid. Õnneks ei ole kaotsi läinud ka tegevuse hoopis lõpetanud üksustes, nagu Türi Kolledž või Tartu Ülikooli kunstide keskus, kaitstud ja hoitud lõputööd, ka need on jõudnud raamatukokku. Selliste

väga erinevatest hoiutingimustest tulnud trükiste kogudesse vastu võtmine on ajamahukas protsess. Aega võtavad nii leidumuse kontrollimine kui ka raamatute puhastamine ja vajadusel parandamine.

Esiletõstmist vääriavad on ka suuremahulised ning sisult olulised teoloogiliste trükiste annetused Voldemar Ilja raamatukogust, Usuteaduste Instituudist, Tartu Teoloogia Akadeemia raamatukogust, Eesti Akadeemilise Usundiloo Seltsilt ja Kõrgema Usuteadusliku Seminari raamatukogust. Raamatukokku jõudsid ka annetused mitmete ülikooliga seotud isikute, nagu Artur Linkbergi, Madis Kõivu, Laine ja Arthur Hone'i, Karl Karlepi, Tullio Ilometsa, Mall Tamme ja Jüri Andi pärandist. Testamendiga pärandas raamatukogule oma väärtusliku kogu kunagine Võru antikvaar Maria Sikk.

E-raamatupood, raamatukogu kogusid tutvustavad üritused ja näitused

Kogude arendamisega seotud osakonna otseste ülesannete kõrval, milleks on komplekteerimine ja kataloogimine, oleme aastaid pidanud väikest e-raamatupoodi. Enam kui kümneaastase tegevuse jooksul on e-raamatupood olnud hea kanal, kuhu suunata raamatukogust maha kantud, aga siiski lugemiseks-õppimiseks kasutatavad raamatud. Ülikooli raamatukogu e-pood on populaarne ja selliste moodsate lahenduste lisandumine nagu pangalink ja võimalus tellida e-poest raamat ükskõik kus Eestis asuvasse pakiautomaati, on suurendanud e-poe külastatavust veelgi.

Oma kogude tutvustamiseks alustasime 2013. aastal üleriigiliste raamatukogupäevade raames toimuva Eesti raamatu päeva korraldamist. Ilona Runneli algatatud ettevõtmine on vahepealse remondi-aja katkestuse järel kasvanud kogude arenduse osakonna iga-aastaseks sündmuseks. Eesti raamatu päeva on alati tähistatud koostöös kirjanike, kirjandusteadlaste ja ülikooli õppejõududega,

kellega kohtumised on aidanud kogudepõhist eesti raamatu- ja kirjanduslugu paremini avada ja tutvustada. Korraldatud on autoriõhtuid ja püütud erinevaid mäluasutusi ja kirjanikke ühendanud suuremas arutelugrupis mõtestada Juhan Liivi loomingut. Viimastel kohtumistel on analüüsitud kirjanduse ja teaduse vahetõkordi ja arutletud kirjanduskriitika teemade üle. Eesti raamatu päeva üritust on mitmel korral toetanud temaatiline raamatunäitus ja esimestel aastatel korraldati sündmuse juures raamatukogule mittevajalike raamatute müüki.

Meie kogude võõrkeelse ilukirjanduse tutvustamiseks on Marika Liivamägi koostanud Bookeri kirjandusauhinna nominentide (Ben Okri, Peter Carey, Hilary Mantel, Jeanette Winterson jt) plakatnäitusi.

JM (John Maxwell) Coetzee loomingut tutvustav plakat.

Raamatukogu ajalehtede ja pisitrükiste kogus sisalduva tutvustamiseks korraldasime koos ajakirjanduse uurijate Roosmari Kurvitsa ja Ene Selartiga 2021. aastal, ajakirjanduse teema-aastal, Eesti ajakirjanduse oluliste tähtpäevade (255 aastat möödus esimese eestikeelse perioodilise väljaande Lühhike õppetuse trükis avaldamisest, 215 aastat Tarto maa rahwa Näddali-Lehhe ja 200 aastat Marahwa Näddala-Lehhe ilmumisest) tähistamisele pühendatud näituse „Elu esiküljel. Eesti ajalehed 1821–2021“. Perioodiliselt ilmuvateks kavatsame muuta meie kogudest pärit toredate leidude eksponeerimise raamatukogu sotsiaalmeedias.

Muudatused töökorralduses

2010. aasta 8. märtsist pannakse uudiskirjanduse riilitele vaid need eestikeelsed raamatud, millel on vahel sinine riba. Arhiiveksemplare uudiskirjanduse näitusele välja ei panda.

2011. aasta 1. jaanuarist võetakse e-kataloogis ESTER väljaanded arvele ilma käibemaksuta seoses raamatupidamise seaduse muudatustega.

2011. aasta 1. novembrist ei saadeta väljaannete töötlusprotsessi kiirendamiseks sisukirjelduse osakonda väljaandeid, mis on Tallinna raamatukogude poolt e-kataloogis juba märksõnastatud ning saanud UDK.

2012. aastal otsustati e-raamatute pakettide kirjed laadida e-kataloogi ESTER. Laaditud kirjeid korraldatakse minimaalselt ja hulgitöötuse vahenditega.

2013. aasta 1. jaanuarist hakati võõrkeelse kirjanduse kogus kasutama formaadilis-järjenumbriilist kohaviita algusega M. Kohaviidastamine sai kataloogijate ülesandeks.

2014. aastal alustati ajakirjade tellimist läbi EBSCO elektroonilise tellimissüsteemi.

2014. aastast kuuluvad kataloogijate tööülesannete hulka märksõnastamine ja liigitamine.

2014. aastal liikusid kogude arenduse osakonda bibliografeerimine ja kaardikogu komplekteerimine ning haldamine.

2014. aasta 9. juunist alustati tööd ühises e-kataloogis ESTER (Tallinna ja Tartu baasid liideti)

2019. aasta 1. juulist muutusid kohustuslikuks e-arved. Arvete haldamine toimub sestpeale ülikooli dokumendihaldussüsteemis.

2019. aastast kasutakse õppematerjalide parema säilimise nimel ennetavat köitmist ja kiletamist.

2019. aasta 23. mail anti Maa-ametile üle aerofotode kogu. Kogu üleandmisel oli tingimuseks, et aerofotode digiteeritud faile jagatakse TÜ raamatukoguga ja TÜ õppejõud saaksid originaalmaterjale vajadusel kasutada. Kogu anti üle aerofotode parema säilimise huvides ning seetõttu, et TÜ raamatukogus puudus aerofotode digiteerimisvõimalus ja -kogemus.

2021. aasta 1. juulist hakkasid kehtima tolliseaduse muudatused, mis tõi kaasa väljastpoolt ELi saabuvate ja seni maksuvabastuse alla kuulunud väikese väärtusega, kingituseks või vahetusena saadetud pakkide deklareerimise ja maksustamise.

Kokkuvõte

Kokkuvõtvalt võib öelda, et perioodi 2010–2021 iseloomustavad märksõnad: raamatuostusumma vähenemine, tellitavate väljaannete eksemplaride arvu vähendamine, tellimuste katkestamine, vahetuspunktide arvu vähendamine, st kõiki tegevusi on piiranud eelarve nappus. Erinevate uute ülikooli hoonete valmimise ja üksuste kolimise tõttu kogunes raamatukokku palju vanatrukiseid, perioodilisi väljaandeid ja üliõpilastöid, mille kogudesse vastuvõtmine on olnud leidumuse kontrollimise ajamahukuse ja raamatukogu vähese

puhastamis- ja parandamisvõimekuse tõttu väga pikaldane protsess. Kogude direktori Kristina Pai (ametis 2017. aasta 1. augustini) eestvõttel tehti palju tööd tööprotsesside optimeerimise nimel ja koostati juhendeid:

- Tartu Ülikooli raamatuvara arvele võtmise kord (29.10.2010);
- Ohustatud eksemplaride digiteerimise suunamine, digiteeritud originaalide kasutusest välja viimine, tähistus ESTERis, DSpace'is ja hoidlas (2.12.2010);
- Teavikute raamatukoguvormistuse põhimõtted Tartu Ülikooli raamatukogus (2.12.2010);
- Raamatuostude registreerimise ja arvele võtmise kord Tartu Ülikooli raamatukogus (3.02.2011);
- Eesti rahvusteaviku arhiivkogu põhimõtted (11.08.2011, osaliselt muudetud 1.10.2018) ja täiendatud dokument Arhiivkogu kujundamise põhimõtted (30.03.2020);
- Teavikute kustutamise kord Tartu Ülikooli raamatukogus (8.03.2013);
- Inventuuride läbiviimise kord (4.03.2013, uus korraldus 16.04.2021);
- Võõrkeelse raamatukogu (F3) uus paigutus ja kohaviidasüsteem (11.03.2013);
- Teavikute hindamise põhimõtted Tartu Ülikooli raamatukogus (13.05.2013);
- Kogude sisulise läbitöötamise põhimõtted ja korraldus (6.01.2015);
- Estica sisulised väljaanded Tartu Ülikooli raamatukogus (11.02.2015);
- Kataloogijate ja referentide tööjaotus (16.02.2015, täiendatud 12.03.2015);
- Ajalehtede kogu põhimõtete kehtestamine (26.04.2016);
- Tartu Ülikooli raamatukoguvõrgu korraldus (raamatuvara, deponeerimine) (8.11.2019).

Kuna antud ajaperioodi jäi mitu remonti, kulus ettevalmistus-, korrastus- ja abitöödele väga palju energiat ja aega.